لە ئازایەتییەوە تا ئازادی

(خوێندنەوەیەکی خەسارناسانەی بەستێنی خەباتی مەدەنی لە ئێران)

ئاگری ئیسماعیل‌نژاد

لەم وتارەدا باس لە خەباتی مەدەنی لە ئاستی ئێران و خۆڕاگریی مەدەنی لە ئاستی کوردستاندا دەکرێت و باقیی چەمەکانی تر ناهێنینە بەرباس. بنەمای ئەم لێکدانەوەیە لەسەر ئەوە دامەزراوە کە پەیوەندیی نێوان کوردستان و ئێران پەیوەندیی دەسەڵاتی داگیرکەر و وڵاتی داگیرکراوە و، هاوکات لەگەڵ ئەوە بەهۆی ئەوەی دەسەڵاتداریی تاران ڕاستەوخۆ کارتێکەریی لەسەر پەیوەندیی داگیرکەریی کوردستان هەیە، کۆسپەکانی پێشدەم خەباتی مەدەنی لە ئاستی ئێران و ئەو دەرفەتانەی کە وەک دەرفەتی بەڕێوەبردنی دەسەڵاتی سەرەڕۆ لە کۆمەڵگای ئێراندا پێناسە دەکرێت، هەمووی بە بەشێک لە کۆسپی پێش خۆڕاگریی مەدەنیی کوردستان دادەندرێت.

خەباتی مەدەنی ساڵانێکە لە کۆمەڵگای کوردستاندا، وەک شێوازێکی خەبات باسی دەکرێت، بەڵام ڕاستییەکەی ئەوەیە کە هەتا ئێستا بزووتنەوەی کوردستان بە شێوازێکی جیددی ئەم بوارە گرێنگەی خەباتی تاوتوێ نەکردووە و سنوور و کەوشەنەکانی دیاری نەکردووە و لەسەر کەندوکۆسپەکانی سەر ڕێگای نەدواوە.

پێناسەنەکردنی وردی ئەوەی کە خەباتی مەدەنی چییە؟ بۆ دەبێ بکرێت و چۆن دەبێ بکرێت؟ وای کردووە کە زۆربەی جاران لە ڕای گشتیی کوردستاندا کۆمەڵگای مەدەنی، خەباتی پارلەمانی و خەباتی مەدەنی، یان نافەرمانیی مەدەنی پێکەوە تێکەڵ دەکرێت و بەهەڵە لەباتی یەک بەکار دەهێنرێن.

بۆ ئەوەی بۆمان ڕوون بێتەوە کە ئێمە لەو وتارەدا باسی چی دەکەین، پێشەکی لێرەدا هەرسێ چەمکەکەکانی، خەباتی مەدەنی، خەباتی پارلەمانی و نافەرمانیی مەدەنی بەجودا پێناسە دەکەین.

١ کۆمەڵگای مەدەنی: ئەم چەمکە، چەمکێکی ئاڵۆزە و، لە درێژایی زەماندا بیاڤەکان و واتاکانی تووشی گەلێک گۆڕانکاری هاتووە، بەڵام دەکرێ بە شێوەیەکی ڕێژەیی و گشتی، وەک پانتای دەرەوەی بنەماڵە و بازاڕ و حکوومەت پێناسە بکرێت. بیاڤەکانی چالاکی و چالاکانی ئەم پانتاییە بریتین لە: کەسی چالاک، ڕێکخراوە و گرووپگەلی جیاواز، کە بە شێوەی دڵخواز و خۆبەخش لەپێناو ئامانجێکی ڕوون بۆ کورتکردنەوەی دەسەڵاتی دەوڵەت، سەرخستنی کلتووری پەراوێزخراو، دابینکردنی مافی یەکسانی، پاراستنی ئێتنیک و پێناسەی پەراوێزخراوەکان، ڕوونبوونەوەی پەیوەندییە ئابووری و سیاسییەکان لە کۆمەڵگایەکدا چالاکی دەکەن.

لە وڵات و کۆمەڵگا دیمۆکراتیک و لیبراڵەکاندا، کۆمەڵگای مەدەنی بە شێوەی قانوونی بواری گەشە و خەملاندنی بۆ دەرەخسێندرێت و کاریگەریی بەرچاوی لە کۆمەڵگادا هەیە و دەسەڵات بە چاوی تەناهی سەیری ناکات و لەگەڵی هەڵدەکات[١] (سازمان ملل، ٢٠١٤، ١).[٢]

٢ خەباتی پارلەمانی: شێوازێک لە خەباتە کە لە چوارچێوەی پارلەمان و دەسەڵاتی قانووندانەردا دەکرێت؛ ئەو شێوازە خەباتە، لە هەڵبژاردنەوە هەتا دانانی قانوون لەخۆ دەگرێت.

٣ خەباتی مەدەنی: بریتییە لە کۆمەڵێک ڕێکاری ناتوندوتیژ، کە لەو ڕێکارانەدا ئامانج ئەوەیە، پەکی کار و چالاکی و گەیشتن بە ئامانجی دەسەڵاتی سەرەڕۆ بخرێت، بۆ ئەو مەبەستەی کە ئەو دەسەڵاتە لەکار بکەوێت و هەڵوەشێتەوە؛ تا دەسەڵاتێکی دادپەروەر، دیمۆکراتیک و یەکسانتەوەر لە شوێنەکەی دامەزرێت. ئەو شێوازە لە خەبات وەک نافەرمانیی مەدەنیش پێناسە دەکرێت.

لەم وتارەدا باس لە خەباتی مەدەنی لە ئاستی ئێران و خۆڕاگریی مەدەنی لە ئاستی کوردستاندا دەکرێت و باقیی چەمەکانی تر ناهێنینە بەرباس. بنەمای ئەم لێکدانەوەیە لەسەر ئەوە دامەزراوە کە پەیوەندیی نێوان کوردستان و ئێران پەیوەندیی دەسەڵاتی داگیرکەر و وڵاتی داگیرکراوە و، هاوکات لەگەڵ ئەوە بەهۆی ئەوەی دەسەڵاتداریی تاران ڕاستەوخۆ کارتێکەریی لەسەر پەیوەندیی داگیرکەریی کوردستان هەیە، کۆسپەکانی پێشدەم خەباتی مەدەنی لە ئاستی ئێران و ئەو دەرفەتانەی کە وەک دەرفەتی بەڕێوەبردنی دەسەڵاتی سەرەڕۆ لە کۆمەڵگای ئێراندا پێناسە دەکرێت، هەمووی بە بەشێک لە کۆسپی پێش خۆڕاگریی مەدەنیی کوردستان دادەندرێت.

لێرە مەبەست ئەوە نییە کە خەباتی مەدەنی لە تاران حەتمەن بە قازانجی کوردە، بەڵام ئەگەر خەباتی مەدەنیی تاران بتوانێت دەسەڵاتی سەرەڕۆ لاواز بکات، ئەو لاوازبوونە

بەقازانجی کوردە. لە کۆمەڵگای تۆتالیتاریزمی ئیســـلامیدا، ئیمکانی ئەوەی خەباتی مەدەنی بتوانێ ســـەرکەوێت، نزیک لە ســـفرە، بەڵام بـــەو حاڵەش، ناکرێ ئەو شـــێوەیەی خەبات بە تـــەواوی پەراوێـــز بخرێـــت و کەڵکی لێ وەرنەگیرێ. بەتایبەت لە ئاســـتی کوردستاندا کە پێناسەی کورد و مافی فەرهەنگی، سیاسی، ئابووری و کۆمەڵایەتیی کورد پێشێل و زەوت دەکرێت. لێرەدا هەوڵ دەدەم ســـەرەتا تیشک بخەمە ســـەر ئەوەی کە بەربەستەکانی پێش خەباتـــی مەدەنی لە کۆمەڵگای تۆتالیتاریزمی ئیســـلامیدا کامانەن، هـــاوکات لەگەڵ ئەوە ئاورێـــک لە خۆڕاگریـــی مەدەنیی ڕۆژهەڵاتی کوردســـتان لە ٢٥ ساڵی ڕابردوودا دەدەمەوە و لاوازی و قەیرانە نێوخۆییەکانی دەستنیشان دەکەم.

زاراوە گرینگـــەکان: خەباتـــی مەدەنـــی، خۆڕاگریـــی مەدەنی، کۆمەڵـــگای ڕۆژهەڵات، ئازادی، مافی نەتەوەیی، کوردستان، ڕۆژهەڵات

دەستپێک
بەشی یەکەم
قەیرانە ئیسلامییەکانی پێشدەم خەباتی مەدەنی لە ئاستی ئێراندا

کۆماری ئیســـلامی، ڕێژیمێکـــی تۆتالیتەرە، ئەگەر بمانەوێت لە زمانی کوردیدا هاوواتایەک بۆ وشـــەی تۆتالیتەر دابنێین، دەکرێ وشەی «پاوانخواز» بەکار بێنین. ئەو ڕێژیمە کە خۆی لە چوارچێوەی «ویلایەتـــی ڕەهای فەقیهدا» دەبینێتەوە، ڕێژیمێکی ســـەرەڕۆیە و ڕوانینی بۆ چەمکی دەسەڵات، ڕوانینێکی ئیسلامییە، کە بەپێی ئەو ڕوانینە دەســـەڵات لە ڕاستیدا هی خودایە، (قانوون اساسی، مادە ٢)[٣] خودا ئەو دەســـەڵاتەی ڕادەســـتی ئیمامی زەمان کردووە و، ئەویش ڕادەستی جێگرەوەی خۆی لە ســـەردەمی بەرپێواربوونی (غەیببوونی)دا کردووە.(قانوون اساسی، مادە ٥)[٤] جێگرەوەی ئیمامی زەمان لە ســـەردەمی بەرپێواربوونیدا، وەلیـــی ڕەهای فەقیهە، کە کەســـێکە هەموو جومگەکانی دەســـەڵاتی بەدەستەوەیە و ئەو کەسە لە ڕاستیدا وەلیی خەڵکی ژێر دەسەڵاتی خۆیەتی. (قانوون اساســـی ـ مادە٥٧)[٥] بەو پێیە لێرەدا ســـەرچاوی دەســـەڵات بۆ خودا دەگەڕێتەوە، نەک بۆ خەڵک، هاوکات لەگەڵ ئەوەش خەڵک وەک بوونەوەرێک، کە ناتوانن چاکـــە و خراپـــەی خۆیان لێـــک بکەنەوە و پێویســـتان بە وەلی هەیە، لەقەڵەم دەدرێن. کەوایە دەســـەڵاتداریی کۆماری ئیســـلامی، دەسەڵاتدارییەکی تۆتالیتەری ئیسلامییە، لە دەسەڵاتداریەتیی تۆتالیتەری ئیسلامیدا، ئەو بەربەستە ئیســـلامییانە هەن و ناکرێ حاشا لە بوونیان بکرێت، بـــەڵام بۆ ئەوەی خەباتی مەدەنی بتوانێ سەر کەوێت، دەبێ:

یەکەم: ئیسلام وەک ئایینی زۆرینەی کۆمەڵگا

هەرچەنـــد دەیـــان خوێندنەوەی جیـــاواز لە بەستێنی شەریعەتی ئیســـلامدا هەیە، بەڵام ئەو بزووتنەوەیەی کە پێی دەگوترێ «ڕابوونی ئیســـلامی» و ســـەرچاوەکەی دەگەڕێتەوە بۆ نیوەڕاستی سەدەی ١٩، لە ڕاستیدا شێوەیەکی خوێندنەوەی لەنێو کۆمەڵگای موسڵماناندا باو کرد، کە بەپێی ئەو خوێندنەوەیە، دەسەڵاتی سیاســـی هـــی خودایە و ئەرکی ســـەرەکیی حکوومەتیش ئەوەیە خەڵکی ژێردەســـەڵاتی بەرێتە بەهەشـــت و، ئێســـتا چ لە دەسەڵاتی سیاسیی ســـوننەمەزهەب و چ لە دەسەڵاتی سیاســـیی شـــیعەمەزهەبدا، بەگشـــتی دوو چەمکی گرینگ هەن، کە بریتین لە:

ئا: دەسەڵاتی سیاسی تەنیا هی خودایە، کە بەفەرمی لە دەستووری کۆماری ئیسلامیدا هاتووە.

ب: دەسەڵاتی سیاسی ئەرکیەتی خەڵک بەرێتە بەهەشت.

لێرەدا ئـــەوەی کە گرینگە ئەوەیە کە ئەو باســـانە لەپشت دینی ئیســـلام، وەک ئایینی زۆرینـــەی کۆمەڵگادا دەکرێت، لایەنگری لەو،

به لایەنگری لە «ئیسلامی نابی محەمەدی» و دژایەتی لەگەڵ ئەو، بە دژایەتی لەگەڵ خودا دادەندرێ و کەسێ دژبەر تاوانی «بەغی»ی دەدرێتە پاڵ.[۶] (اسماعیل رحیمی‌نژاد، محدثه صفرخانی، ۱۳۹۳، ۲).

بە هاتنە گۆڕێی دینی ئیسلام وەک پشتیوانی دەسەڵاتی سیاسی لە کۆماری ئیسلامیدا، دەتوانین لانی کەم شەش قەیران لە پێش خەباتی مەدەنی لە کۆمەڵگای ئێراندا، کە لە زۆرینەی خەڵکی موسڵمان پێک هاتووە و پشتیوانی دەسەڵاتی سیاسیش، ئایینی ئیسلامە، دەستنیشان بکەین:

۱ ئیسلام وەک ئایینی زۆرینەی خەڵکی ئێران:

ئایینی ئیسلام، ئایینی زۆرینەی خەڵکە و ئەو ئایینە دەتوانێ ڕێگاخۆشکەر بێت، بۆ ئەوەی دەسەڵاتی سیاسی لەنێو چینە جیاوازەکانی کۆمەڵگادا پێگەی هەبێت، واتا لە دەرەوەی ئەوەی دەسەڵاتی سیاسی پاوانخوازە، یان نا، بۆ خەباتی مەدەنی گرینگە کە کۆمەڵگای ژێر دەسەڵاتی ئەو دەسەڵاتە، پاوانخوازیی دەسەڵاتیان قبووڵ بێت، یان ئەوەی بڕیار بدەن، لە دژی ڕاوەستن.

لێرەدا کە ئایینی ئیسلام دێتە گۆڕێ، خەڵکانێکی زۆر لەبەر ڕێزێک کە بۆ ئەو ئایینەیان هەیە، یان لەبەر ئەوەی باوەڕیان بە شێواز و ڕوانینی ئایینەکە بەرانبەر بە دەسەڵات هەیە، ئامادە نین، لەگەڵ دەسەڵاتێکی سیاسی بەرەوڕوو ببنەوە کە پشتیوانی ئایینی ئیسلامە! کەوایە بەشێکی بەرچاو لە کۆمەڵگا هەمیشە ئەگەر پشتیوانی دەسەڵاتی پاوانخوازی ئیسلامیش نەبێت، ئەوە لە بەرانبەریدا بێدەنگە و ئامادە نییە هیچ چالاکییەک لە دژی بکات.

۲ باوەڕ بە ئیمام مەهدی

زۆرینەی کۆمەڵگای ئێران باوەڕمەندن بە شیعەی ۱۲ ئیمامی و، باوەڕمەندان بە شیعەی ۱۲ ئیمامی ڕوانینیان بۆ مێژوو ئەوەیە کە لە کۆتاییی دنیادا پیاوچاکێک لە تۆرەمەی پێغەمبەری ئیسلام دێت و، هەموو ناحەزی، هەڵاواردن و خراپەکان لەنێو دەبات و، دنیا یەک دەخات و هەمووی دەکاتە جوانی، تەبایی و یەکسانی؛ لە ڕوانگەیەکی وادا تاکی موسڵمان تەنیا ئەرکی ئەوەیە کە چاوەڕێی سەرۆکەکەی بێت و، پاش هاتنی ئەو، دەست بکات بە ئەوەی دنیا بگۆڕێ![۷] کەوایە ئەگەر کەس، یان کەسانێکی شیعەمەزهەبیش هەبن کە باوەڕی ئایینیان بە کۆماری ئیسلامی نەبێت، ئەگەری کەمە ئەو کەسانە لەدژی ئەو ڕێژیمە ڕاپەڕن، چونکە ئەوان لە باوەڕی خۆیاندا پێیان وایە ئیمامی زەمان دێت و ئەگەر ئەویش هات هەموو پێکەوە بە سەرکردایەتیی ئەو ڕادەپەڕن.

۳ دامەزراوەی ئایینیی شیعە

سێیەمین قەیرانی بەردەم خەباتی مەدەنی لە کۆمەڵگای موسڵمانی شیعەمەزهەبدا، دامەزراوە ئایینییەکانە! لە کۆمەڵگای ئێران لە ۵۰۰ ساڵی ڕابردوودا دامەزراوەی مەرجەعی تەقلید، مەدرەسەی ئایینی و مزگەوت هەن. ئەو دامەزراوانە لە ڕاستیدا بەپێی ڕێنوێنییەکانی ئایین، کۆمەڵگای ئێران ڕێک دەخەن، هەرچەند ئەوانە دامەزراوەی پێشمۆدێرنن، بەڵام ئێستاش پێگەی گرینگیان هەیە و قسەیان لە کۆمەڵگادا ڕەوایە.

سەرەڕای ئەوەش، مەرجەعی تەقلید لە ڕاستیدا دەسەڵاتێکی نیسبییە، کە سەرچاوەی داهاتی خۆی هەیە و موقەلیدی ژێردەسەڵاتی خۆی بەڕێوە دەبات. ئەو ڕێکخراوە پێشمۆدێرنانە لە ۴۰ ساڵی ڕابردوودا لە پاراستنی کۆماری ئیسلامیدا ڕۆڵی سەرەکییان هەبووە و، هەر لە ڕەوایییدان بە ئەو ڕێژیمە لەنێو خەڵکدا هەتا پاساوهێنانەوە بۆ تاوانەکانی، بەردەوام پشتیوان و پارێزەری ڕێژیم بوون؛ ڕوونە ئەو ڕێکخراوانە لەبەردەم خەباتی مەدەنیی ئێراندا کۆسپن، چونکە:

ئـا: ئەوان گوتاری خۆیان هەیە و

گوتارەکەیـــان بەرانبەر بە بابەتەکانی کۆمەڵگا لـــە ئایینـــەوە ســـەرچاوە دەگـــرێ، نەک لە سکۆلاریزم.

ب: دەســـەڵاتی ئەوەیان هەیـــە کە رێگر بن لـــەوەی خەڵک بە خەباتـــی مەدەنییەوە پەیوەســـت بـــن، چونکە لە پرســـی خەباتی مەدەنیدا رێژەی بەشداربوو زۆری کارتێکەری لەســـەر ئاراســـتەی خەباتەکە هەیە و، ئەگەر رێژەی بەشـــداربووان کەم بێت، خەباتەکە بە ئامانج ناگات.

٤ بۆنە ئایینییەکان

بۆنە ئایینییەکان لە ئێراندا چوارەمین کۆسپی بەردەم خەباتی مەدەنیـــن، بۆنە ئایینییەکان بەگشتی و دوو بۆنەی ماتەمینی شەهیدبوونی «ئیمـــام حســـێن کـــوڕی عەلـــی» و جێژنی لەدایکبوونـــی «ئیمـــام مێهـــدی» بەتایبەتی، بـــەردەوام وەک واکســـەنێکی بیرهێنانـــەوە لە لایەن دەســـەڵاتەوە بـــۆ ڕەوایی خۆی و قایمکردنی پێگەی کۆمەڵایەتیی خۆی بەکار دەهێندرێن.

زۆربوونی رێـــژەی بۆنە ئایینییەکان وای کـــردووە کە تاکـــی موســـڵمانی باوەڕمەندی شیعە لە لایەن دەزگای پرۆپاگاندای ڕێژیمەوە بەردەوام بۆمبارانی زانیاری بکرێت و، دەرفەتی ئەوەی نەبێت کە هەڵسوکەوتی ڕێژیم لەگەڵ بـــاوەڕە ئایینییەکانی خۆی هەڵســـەنگێنێ و، بەردەوام لەســـەر دووڕێیانێک بێت و نەتوانێ بە ڕوونـــی دیاریی بکات کە ئایا دەســـەڵاتی سیاســـی، دەســـەڵاتێکی ئیســـلامییە، یـــان دەسەڵاتێکی سەرەڕۆیە و، بە ناوی ئیسلامەوە کارەکانی خۆی دەباتە پێشێ.

٥ هێزی سەرکوتکەری باوەڕمەند بە ئایین

گرینگتریـــن کۆڵەکەی مانەوەی ڕێژیم لە ١٠ ســـاڵی ڕابردوودا، بوونی هێزی سەرکوتکەری باوەڕمەند بە ئایینـــە. ئەو هێزە تایبەتمەندیی دەروونیی خـــۆی هەیە، ئەوان ســـەرکوت و کوشتوبڕی خەڵک بە تاعەت و خزمەتی خودا دەزانن و ئەگەر خۆیشـــیان لەو ڕێگایەدا تێدا بچن، ئەوە خۆ بە «شـــەهید» دەزانن و پێیان وایە کە بێ پرســـوجۆ دەچنە بەهەشتەوە. ئەو ڕوانینە وای کردووە زۆر جار کەسانی تۆبەکار (کەسانێک کە پێشتر بەپێی ڕوانگەی ئیسلام تاوانبـــار بوون و ئێســـتا گەڕاونەوە) بچنە نێو ڕیزەکانی هێزی سەرکوتی ڕێژیم. تۆبەکارەکان لە ڕاســـتیدا لایـــان وایە کە بە ســـەرکوتی دژبەران، تاوانەکانی خۆیان دەشۆنەوە و خۆیان لە گوناە پاک دەکەنەوە. هێزی سەرکوتکەری باوەڕمەند بـــە ئایین زۆر بەئاســـانی دەتوانێ توندوتیژی بکات، چونکە نەک تەنیا ترسێکی لە لێپرســـینەوەی قانوونی نییـــە، بەڵکوو لە دەروونیشیدا بەربەستێکی بۆ توندوتیژی نییە، چونکە توندوتیژی بە ڕێگایەک بۆ پاراســـتنی دەسەڵاتی خودا و ڕزگاربوون و ڕووسووربوون لە هەردوو دنیادا دەزانێت.

بۆیەش ئەگەر ســـەیر بکەن، نە شێوازی شەڕی ئێرانییەکان لە شەڕی ئێران و عێراقدا و نە شێوازی شـــەڕی داعش و ئەلقاعیدە بە هیچ مەنتقێکی شەڕ لێک نادرێتەوە و دەبینن کە فەرماندەی سپای پاســـدارانی سەردەمی شەڕ بە ئۆپەراســـیۆنی کەربەلای چوار دەڵێ، دەســـتگەرمییەک بوو کردمان![٨] ئەو قسەیە لە کاتێدا دەکرێت کە لە شـــەڕی کەربەلای چواردا زیاتر لە ٣٠٠٠ کەس کوژران.

٦ چەمکی گوناە لە ئایینی ئیسلامدا

لـــە ئیســـلامدا هەرشـــتێ کـــە پێچەوانەی ڕێنوێنییەکانـــی ئـــەو ئایینە بێت بـــە گوناە دادەندرێت و ئایینی ئیســـلام چەمکی گوناە ئاوا پێناســـە دەکات: هـــەر کردەوەیەک کە پێچەوانـــەی ڕێنوێنییەکانی خودا بێت و، ئەو کردەوەیە بەپێی ئیرادەی بکەر بووبێت، دەبێتە هۆکارێک بۆ ئەوەی موســـڵمان لە خودا دوور کەوێتـــەوە.[٩] ئەوەی لێـــرەدا گرینگە ئەوەیە کە دەســـەڵاتداری ئیسلامی، خەباتی مەدەنی وەک گوناە پێناســـە دەکات. پێناســـەکردنی خەباتی مەدەنـــی وەک گوناە، دەرفەتی ئەوە بۆ دەسەڵاتداری ئیســـلامی دەخولقێنێ، کە

بەپێی پێویستی خۆی توندوتیژی بەرانبەر بە خەباتی مەدەنی بکات.

لە فەلسەفەی خەباتی مەدەنییدا، خەباتکار بۆ ئەوەی توندوتیژی بەرانبەر بە خۆی کەم بکاتەوە دەست دەداتە ئەو شێوازەی خەبات، بەڵام کاتێ خەباتی مەدەنی وەک گوناه لە دەسەڵاتێکی ئیسلامیدا پێناسە دەکرێت، رێژیم لە دەرەوەی ئەوەی خەباتکار لە چ ئاستێکدا توندوتیژیی کردووە، ئەو، رێژەی توندوتیژیی خۆی بەپێی چەمکی گوناه لە دینی ئیسلامدا دەستنیشان دەکات؛ بۆیەش لە پرسی کچانی شەقامی شۆڕش لە تاران، رێژیم بۆ کەسانێک کە لەچکەیان لەسەر لابرد حوکمی قورسی زیندانی بڕییەوە، چونکە پێداگری لەسەر سەرڕووتکردن لە چەمکی گوناهی ئیسلامیدا، دەبێتە گوناهی کەبیرە.[١٠] ئەوەش رێگا بە رێژیم دەدات کە زۆر توندوتیژی لە دژی بکات.

کەوایە لە دەرەوەی ئەوەی خەباتکاری بواری خەباتی مەدەنی چ رێژەیەک لە توندوتیژی بەکار دێنێ، حکوومەتی ئیسلامی خۆی بەپێی چەمکی گوناه رێژەی توندوتیژیی خۆی بەرانبەر بەوان دیاری دەکات، بۆیەش لە خەباتی مەدەنی لە کۆمەڵگای ئیسلامیدا ناتوانین بڵێین کە بە کەمکردنەوەی ئاستی توندوتیژیی خەباتکار، دەکرێ حکوومەتیش رێژەیەکی کەمتری توندوتیژی بەکار بێنێت.

بەشی دووەم
بەربەستەکانی تری بەردەم خەباتی مەدەنی لە ئاستی ئێراندا

ئەگەر بەوردی کۆمەڵگای ئێران بخوێنییەوە، تەنیا قەیرانی ئیسلامی نییە کە دەتوانێ پێش بە خەباتی مەدەنی لە ئێراندا بگرێت، بەڵکوو هێندێ قەیرانی تریش هەن، کە رەگی ئیسلامییان نییە، بەڵام بەربەستن بۆ سەرهەڵدان، یان پەرەسەندنی خەباتی مەدەنی لە ئاستی ئێراندا.

یەکەم: ئۆلیگارشیی ئێرانی

جوغرافیای ئێران، پێکهاتەی کۆمەڵایەتیی دێهاتی_عەشایری بووە و لە ماوەی چەندسەد ساڵی رابردوودا، ئێمە دیاردەی دەسەڵاتداری عەشیرەتمان هەبووە، واتا چەند عەشیرەت یەکیان گرتووە و بە سەرکوتی عەشیرەتەکانی تر دەسەڵاتیان بەدەستەوە گرتووە، هاوکات لەگەڵ ئەوە رێژیمی دەرەبەگایەتی لە هەموو جوغرافیای ئێراندا حاکم بووە و لە رێژیمی دەرەبەگایەتیدا کۆمەڵگا لە دەربەگ (خاوەنملک) و رەشایی (رەعیەت، یان کەسی بێملک) پێک هاتووە و جاری وا بووە کە کەسێکی دەرەبەگ چەندین گوندی پێکەوە هەبووە و ئەو ناوچەیەی بەپێی دڵخوازی خۆی ئیدارە کردووە، تێکهەڵکێشی نێوان رێژیمی دەرەبەگایەتی و دەسەڵاتداری عەشایری، چنێکی لە ئاستی ئێراندا پێک هێناوە، کە چینی ئۆلیگارشیی ئێرانییە، ئەو چینەی کۆمەڵگای فارس، پاش دامەزرانی دەوڵەتی مۆدێرن بوون بە بەشێک لە دەسەڵاتداری ئێرانی و دامەزرێنەری ناسیۆنالیزمی فارسی ـ حکوومەتی.

ئەوانە وێڕای ئەوەی کە لە رێگای قانوون و دامەزراوە فەرمییەکانەوە پەرەیان بە دەسەڵاتداریی خۆیان دا، هاوکات دەسەڵاتداری ئۆلیگارشیی ئێرانی، رێژیمی ئۆلیگارشیی نافارسی لە جوغرافیای ئێراندا بە شێوەی جۆراوجۆر لاواز کرد و لەناوی برد. بۆیە ئێستا دەتوانین بڵێین تەنیا ئۆلیگارشیی ئێرانی لە کۆمەڵگای ئێراندا هەیە و، نەتەوە نافارسەکان پێکهاتەی ئۆلیگارشییان نییە. ئەو ئۆلیگارشییە پایەیەکی تریشی هەیە، ئەویش پێگە و پێکهاتەی مەرجەعی تەقلید لە کۆمەڵگای شیعەدایە. مەرجەعی تەقلید، باڵاترین پێگەی دینییە لە کۆمەڵگای شیعەی ١٢ ئیمامیدا. کەسانێک دەتوانن ببن بە مەرجەعی تەقلید، کە ساڵانێکی زۆر لە خوێندنگە دینییەکان دەرسیان خوێندبێت و

دەرسیان گوتبێتەوە و تا ڕادەی «ئیجتیهاد» بە شارەزایی لە دین گەیشتبێتن.
ئەوە ڕواڵەتی باسەکەیە، بەڵام لە کردەوەدا مەرجەعی تەقلید دەزگایەکی دەسەڵاتدارییە کە بۆ مانەوەی خـــۆی، هەم مەرجەع و هەم موقەلیـــد بەرهەم دێنێت، بۆیـــەش دەتوانین دامـــەزراوەی مەرجەعـــی تەقلید لـــە دینی شـــیعەدا وەک ئۆلیگارشـــیی ئیسلامی سەیر بکەن. لە مێژووی ئێراندا بەردەوام ئۆلیگارشیی ئیســـلامی و ئۆلیگارشیی نائیســـلامی ئامادە بوون کـــە پێکـــەوە هەڵبکـــەن، تەنانەت بۆ پاراســـتنی خۆیـــان ژن و ژنخوازییان لەنێودا ڕەوا و بەجـــێ بـــووە و، ئۆلیگارشـــیی ئایینی پارێزەی ئۆلیگارشـــیی نائایینی لەنێو خەڵکی ڕەشۆکیدا بووە و، ئەوەش وای کردووە ئێستا ئێمە لەگەڵ دیاردەیەک بە ناوی ئۆلیگارشیی ئێرانی_ئیسلامی بەرەڕووین.
ئۆلیگارشـــیی ئێرانی ـ ئیســـلامی پشکی زۆری ئابووری و دەســـەڵاتی سیاســـیی ١٠٠ ســـاڵی ڕابردووی ئێرانی لەبەر دەســـت بووە. هەرچەنـــدە ئاڵوگۆڕێک کـــە بیهەوێت بێتە گـــۆڕێ، ئـــەو ئۆلیگارشـــییە لـــە بەرانبەریدا ڕادەوەســـتێ و خوازیاری پشکی خۆی دەبێت، بۆیـــەش دەکرێت بڵێین یەکێ لە بەربەســـتە گەورەکانی خەباتی مەدەنی لە ئێراندا ئەوەیە کە ئۆلیگارشیی ئێرانی ـ ئیسلامی ئەو خەباتە بە مەترســـی لە دژی خـــۆی دەزانێ و وێڕای حکوومـــەت هەوڵی ســـەرکوت و لەنێوبردنی دەدات. چونکـــە بنەمـــای خەباتـــی مەدەنی لەســـەر مافی یەکسانی و شوێندانەری لەسەر دەسەڵاتی سیاسی دامەزراوە، بابەتێک کە بۆ ئۆلیگارشیی ئێرانی ـ ئیسلامی قووت ناچێت.

دووەم: نەبوونی ڕێکخراوە

خەباتـــی مەدەنـــی، خەباتێکـــی درێژخایەن و چەندتوێیـــە و پێویســـتە هەمـــوو ئـــەو توێیانـــەی پێکەوە گـــرێ بدرێت، هەتا بکرێ کارتێکەرییەکەی هێندە بچێتە ســـەرێ، کە هەموو دەســـەڵاتداریی تۆتالیتەری ئیسلامی لەنێـــو بەرێت. یەکێ لە گرینگترین خاڵەکانی ئەو خەباتە ئەوەیە کـــە دەبێ ڕێکخراوەتەوەر بێـــت و، ئـــەو ڕێکخراوەیە دەیـــان خەبات و چالاکیی ورد و درشـــت پێکەوە گرێ بدات، بـــەڵام لە شـــەقامی ئێســـتای ئێرانـــدا نەک ڕێکخراوەی بەرچاو و گرینگمان نییە، بەڵکوو ڕووناکبیری ئێســـتای ئێرانـــی بایەخێک بە ڕێکخـــراوە نادات و، زۆرجار لەبەردەم خەباتدا بە بەربەستی دەزانێت. ئەو ڕوانگەیە و ئەوەی کە ڕێکخراوەکان ناتوانن ئاراستەی کۆمەڵگای ئێران دیـــاری بکەن، یەکێ لـــە گەورەترین بەربەســـتەکانی خەباتی مەدەنیی ئێســـتای ئێرانە.

سێیەم: گوتاری ناسیۆنالیزمی ئێرانی

گوتـــاری ناســـیۆنالیزمی ئێرانـــی لەپـــاش دەســـەڵاتداریی ڕەزا پەهلـــەوی چـــووە نێو دەســـەڵاتەوە و پـــەرەی گـــرت. بنەمای ئەو گوتارە لەسەر «یەک دەوڵەت ـ یەک نەتەوە» و «یـــەک وڵات» دامەزراوە و هەڵســـوکەوتی لەگـــەڵ ئێرانی چەندنەتەوەیـــی ئەوە بوو، کە بە زەبری زۆر دەیەویســـت هەموو نەتەوەکان لە نەتەوەی فارســـدا بتوێنێتەوە و، ناوی بنێ نەتـــەوەی ئێران! دیارە نەتـــەوەی ئێران هەتا ئێســـتا لە کردەوەدا نەهاتۆتە دی و، ئەوەش وای کردووە کە گوتاری ناسیۆنالیزمی ئێرانی بەردەوام هاوشـــانی دەســـەڵاتداری لە تاران دژی خەباتی نەتەوە نافارسەکان بجووڵێتەوە. ئێســـتا کـــە ڕاگەیاندنی فارســـی و جڵەوی ڕووناکبیریی فارسی بەدەست بەرەی سەر بە گوتاری ناسیۆنالیزمی ئێرانییەوەیە، ئەو بەرەیە بەربەســـتێکن لەبەردەم خەباتـــی مەدەنی لە کۆمەڵگای نافارسی ئێراندا.

چوارەم: پێکهاتەی ئابووریی ئێران

ئابووریـــی ئێـــران، ئابووریـــی تاکبەرهەمـــە و ئـــەو تاکە بەرهەمـــەش نەوتـــە! نەوت لە

ئێــران وەک ســەرچاوەیەکی داهاتــی ژێر دەســەڵاتی حکوومەت ســەیری دەکرێت و لە دەســەڵاتدارییەکی تۆتالیتەردا، کە مافی دەســەڵاتداری تایبەتە بە خودا و حکوومەت ئەرکی ئەوەیە خەڵکی ژێر دەســەڵاتی خۆی بەرێتە بەهەشــت، ڕوونە سەرچاوەی داهاتی ئەو حکوومەتە بەبێ پرســکردن و بایەخدان بە ژیانی شــارمەند (هاووڵاتــی)، بە منەتەوە لە کاروباری ئیدیۆلۆژیی حکوومەتەکە خەرج دەکرێت. ئەوەی کە حکوومەت سەرچاوەیەکی داهاتــی تایبەتــی و زۆری هەیــە، دەتوانێ بــەردەوام هێزی ســەرکوتی خۆی لە ڕێگای ئەو سەرچاوەیەوە پۆشــتە و بۆشناغ بکات و پەرەی پێ بدات. ئێستا دەبینن حکوومەت لە ڕێگای داهاتی زۆری نەوتەوەیە کە سیاسەتە ناوچەییەکانــی بەڕێوە دەبــات، دەیان تۆڕی ســەرکوت و چاودێریــی مەجازیــی داناوە و هێزی بەربڵاوی سەرکوتکەری لەبەردەستدایە. ئەگەریش مێــژووی ئەو وڵاتانەی کە خەباتی مەدەنــی تێیانــدا ســەر کەوتــووە، ســەیر بکەیــن، هیــچ کامیان ســەرچاوەی داهاتی سروشــتی، گرینگترین ســەرچاوەی داهاتی ســەرەکیی دەوڵەتەکانیان نەبووە. بەکورتی، ئەو دەوڵەتانــەی بە خەباتــی مەدەنی تێک ڕووخاون، ســەرچاوەی داهاتی سروشــتییان لەبەردەست نەبووە.

بەشی سێیەم
بەربەســتە نێودەوڵەتییەکانــی بەردەم خەباتی مەدەنی لە ئێراندا

لە دوای شــەڕی دووەمــی جیهانی، گوتاری مافی مرۆڤ بوو بە بەشــێک لە سیاســەتی نێودەوڵەتیی ئەمریکا. لە ســەردەمی جیهانی دوو جەمســەری و پاش ئەویشدا ئەو گوتارە لەگەڵ هەموو کەموکوورییەکانی پشتیوانێک بووە بۆ سەرکەوتنی خواستی زۆرینەی خەڵک بەسەر خواستی دەسەڵاتی دیکتاتۆریەتیدا.

لــە ڕاســتیدا ئەگەر دەوڵەتــی ئەمریکا هەڵگــری ئەو گوتــارە نەبایــە و حکوومەتی حەمــەڕەزا پەهلــەوی هێنــدە کارتێکەریی دەوڵەتی ئەمریکای بەسەرەوە نەبایە، ئەگەری ســەرکەوتنی شۆڕشــی ١٣٥٧ لە ئێراندا زۆر کەم دەبۆوە؛ تەنانەت ئەگەر سەریش کەوتبایە، زۆر پرتێچووتر دەبوو.

کۆماری ئیســلامی بەو سیاســەتەی لە ئاســتی نێودەوڵەتیــدا گرتوویەتییە بەر، وای کردووە کــە ڕێژەی کارتێکەریــی ڕێکخراوە مافی مرۆڤییەکانی دنیای لەســەر خۆی کەم کردۆتەوە و، نە لە ئاســتی نێودەوڵەتی و، نە لە ئاســتی نێوخۆییدا، هیچ بایەخێکی بۆ ئەو ڕێکخراوانــە نییــە و نەبــووە و هێندە لێیان بێمنەتــە، کــە زۆر جار بە شــێوەی فەرمی هێرش دەکاتە ســەریان. ئەو کارەی کۆماری ئیســلامی لە ڕاســتیدا بۆ ئەو مەبەستەیە کە پێش بەوە بگرێت کە خەباتی مەدەنیی ئێران لە ئاستی دەرەکیدا پشتیوانی هەبێت. هاوکات لەگەڵ ئەوە، کۆماری ئیســلامی هاوشانی ئەو ڕێکخراوانــە، چەندین ڕێکخــراوەی هاوناو و هاوشانی ئەوانی بە یەک جیاوازیی بچووکەوە لەنێو ئێرانــدا دامەزراندووە و، لە چوارچێوەی ئەوانــدا دژی خەباتــی مەدەنیــی ئێــران دەجووڵێتەوە. وەکوو دەزانین ڕێکخراوی مافی مرۆڤی ئیســلامیی دامەزراندووە و ساڵانە بە نــاوی ئەو ڕێکخراوەیەوە خەڵات بە ئەم و ئەو دەدات. یان ڕێکخراوی تایبەتی مافی مرۆڤی دانــاوە و لە ڕێــگای ئەوانەوە لــە کۆبوونەوە نێودەوڵەتییەکاندا بەشدار دەبێت.

هاوکات لەگەڵ ئەوە ترس لە هەناردەکردنی تێرۆریزم و گرینگیی بابەتی هاوسەنگیی هێز لە ناوچەی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستدا وای کردووە کە هیچکام لە زلهێزانی جیهان بابەتی مافی مرۆڤ و پرسی دیمۆکراسی و ئازادی لە ئێراندا، لە سیاسەتی خۆیاندا بەرانبەر بە ئێران بەکار نەهێنن و، مانای ئەو قســەیەش ئەوەیە، کە کۆماری ئیسلامی بە مۆڵەتی ڕانەگەیەندراوی کۆمەڵگای جیهانی دەســتی بۆ ســەرکوتی

خەباتی مەدەنیی خەڵکی ئێران ئاواڵەیە و، خەباتی مەدەنیی ئێران و شێوازەکانی تری خەبات هیچ پشتیوانێکی نێودەوڵەتییان نییە. ئەو بەربەستانەی لە سەرەوە باسیان لێ کرا، بۆ خەباتی مەدەنی لە ئێراندا بەربەستن و، بۆ دەسەڵاتی سەرکوتکەر دەرفەت؛ زۆر جاریش دیومانە کە لە قۆناغی هەستیاردا ڕێژیم لە کۆی ئەو دەرفەتانە کەڵکی وەرگرتووە، هەتا بتوانێت بەسەر شەپۆلی قۆناغەکەدا سوار بێت و پاشەکشە بە خەباتی مەدەنی بکات.

بەشی چوارەم
خەباتی مەدەنی لە کوردستانی ڕۆژهەڵات

لە قۆناغی دوای خەباتی چەکداری، پرسی خەباتی جێگرەوەی خەباتی چەکداری، وەک پرسێکی گرینگ بەرەورووی خەباتی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بۆوە، لێرەدا ئامانج ئەوە نییە کە تاوتوێی ئەو ولامانە بکەین، کە وەک پرسی خەباتی جێگرەوەی خەباتی چەکداری لە قۆناغی جیاوازدا لە لایەن کۆڕی خەباتی کوردستانی ڕۆژهەڵاتەوە هاتۆتە گۆڕێ، بەڵکوو تەنیا باس لەسەر پرسی خەباتی مەدەنی لە کوردستانی ڕۆژهەڵات دەکەین. لەو بەشەدا وەک لە سەرەوە باسمان کرد، ڕوونە مەبەست لە خەباتی مەدەنی کام شێوازی خەباتە. لە نێوەڕاستی دەیەی ١٣٨٠ی هەتاویدا، هەلی خەباتی مەدەنیی ڕێکخراو، بەهۆی کراوەنەوەی تەلەڤزیۆنە کوردییەکانەوە بۆ کوردستانی ڕۆژهەڵات ڕەخسا، بەڵام پێش ئەوەش، خەباتی مەدەنیی نارێکخراو لە کوردستانی ڕۆژهەڵاتدا هەر هەبوو.

بەگشتی دەتوانین ٢٥ ساڵ مێژوو بۆ خەباتی مەدەنیی کوردستانی ڕۆژهەڵات دیاری بکەین، ڕوونە کە ئامانجی ئەو شێوازەی خەبات لە ئامانجی خەباتی چەکداری جیا نییە و، لە ڕووی تێگەیشتنەوە لەسەر بناغەیەک داندراون و هاوئامانجن، تەنیا لە شێوازدا لێک جیاوازن. کەوایە ئامانجی کۆتاییی خەباتی مەدەنیی کوردستانی ڕۆژهەڵاتیش، وەک خەباتی پێشمەرگانەی ئەو پارچەیەی کوردستان، هەمان «مافی دیاریکردنی چارەنووس» و دەستەبەرکردنی مافی نەتەوەیی، سیاسی، ئابووری، کۆمەڵایەتی و فەرهەنگی بۆ تاک و کۆمەڵگای کوردستانە.

کۆی ئەو بەربەستانەی لە سەرەوە باسیان لێ کرا، وەک بەربەستی دەرەوەی گوتاری خەباتی مەدەنیی کوردستان لەپێشەیەتی، بەڵام سەرەڕای ئەو باسەش، خەباتی مەدەنی لە ئاستی نێوخۆییدا، چەندین بەربەستی لە پێشە. پێش تاوتوێکردنی بەربەستەکانی پێشەدەمی خەباتی مەدەنی لە ڕۆژهەڵات، دەبێ ڕوونکردنەوەیەک لەسەر ئەو چەمکە بێتە بەرباس، من پێم وایە بەو هۆکارانەی لە خوارەوە باسیان دەکەم، واباشە لەباتی خەباتی مەدەنی لە کوردستاندا «خۆڕاگریی مەدەنی» بەکار بێنین، چونکە:

یەکەم: ئامانجی خەبات گۆڕینە و دەسەڵاتی ئەو گۆڕینەشی هەیە، بەڵام لەگەڵ ئەوەی کە ئامانجی خەباتی مەدەنی لە کوردستان گۆڕینی شێوازی دەسەڵاتداریی ئێرانە، هەڵبەت بەو هەموو بەربەستانەی لەسەر ڕێیەتی دەسەڵاتی گۆڕینی نییە.

دووەم: خەباتی مەدەنیی کوردستان پشکێکی زۆر کەمی دەکەوێتە چوارچێوەی نافەرمانیی مەدەنییەوە و، پشکی زۆری دەکەوێتە چوارچێوەی چالاکیی مەدەنییەوە، گرینگیی ئەو چالاکییە بۆ مانەوەی فەرهەنگ، مۆسیقا، ژینگە، نەتوانەوەی پێناسەی کوردی، پاراستنی زمانی کوردی و پەرەدان بە بیری نەتەوەیی، زۆر زۆر گرینگە، چونکە حکوومەت لە ڕاستیدا لە هەموو بوارەکاندا گەڵاڵەی سەرکوتی کوردی هەیە و، هەرچەشنە چالاکییەک لەو بوارەدا بە مانای پووچەڵکردنەوەی گەڵاڵەکانی ڕێژیمە. بۆیەش کۆی نافەرمانیی مەدەنی و چالاکیی مەدەنی پێکەوە ناو دەنێین، خۆڕاگریی مەدەنیی

کوردستانی ڕۆژهەڵات. کەوایە لێرە بەولاوە بە خەباتی مەدەنی لە کوردستانی ڕۆژهەڵات دەڵێین، خۆڕاگریی مەدەنی.

بەربەستە نێوخۆییەکانی خۆڕاگریی مەدەنیی کوردستانی ڕۆژهەڵات چین؟

یەکەم: یەکێ لە گرینگترین بەربەستەکانی خۆڕاگریی مەدەنی لە کوردستانی ڕۆژهەڵات، پرسی ڕەوابوونی سەرکوتی کورد لە ئاستی ئێراندایە. ئێمە وەک نەتەوەی پەراوێزخراو سەرکوتمان لە لایەن نەتەوەی باڵادەستەوە ڕەوایە و، لە ڕاستیدا کوردستان وڵاتێکی داگیرکراوی ژێردەستی نەتەوە و حکوومەتی فارسە. ئەوان وەک نەتەوەی باڵادەست هەتا ئێستا سوورن لەسەر ئەوەی ئەو وڵاتە داگیرکراوە لەژێر چۆکی خۆیان نین. سەرکوتی کورد لە ئاستی ئێراندا بە هەرشێوازێک بێت، لەنێو کۆمەڵگای فارسدا ڕەوایە و هیچ سنوورێک بۆ دەوڵەتی فارسی تاران نییە؛ وەکوو دەشبینین لەگەڵ ئەوەی کە کورد تەنیا ١٠٪ی ڕێژەی دانیشتووانی ئێران پێک دێنێت، بەڵام ٥٠٪ی زیندانیانی سیاسیی ئێران کوردن.[١١] (Javaid Rehman:20) [١٢]

دووەم: لەو بەشەدا پێویستە هێندێ شێڤ و وەردی فەرهەنگی خەبات لە کوردستاندا بکەین. فەرهەنگی خەبات لە کوردستاندا، لە ڕاستیدا دووەمین بەربەستی گەورەی پێشدەمی خۆڕاگریی مەدەنییە. بەپێی ئەوەی کە خەباتی پێشمەرگانە زیاترین قورسایی بزووتنەوەی کوردستانی کەوتۆتە سەرشان، ئێمە لە فەرهەنگی خەباتی کوردستاندا دیاردەی شۆڕشگێری تەواوکاتمان هەیە. شۆڕشگێری تەواوکات، بۆ خەباتی چەکداری کە پێوستی بە هێزی سنووردار، بەڵام چالاک هەیە، شۆڕشگێرێک پێویستە، بەڵام لە خۆڕاگریی مەدەنییدا، بەهۆی بەربڵاویی شێوازی ئەو خۆڕاگرییە و درێژخایەنبوونییەوە پێویستە زۆرینەی خەڵک لەو خەباتەدا بەشدار بن و ناکرێ لەو شێوە خەباتەدا قایل بە شۆڕشگێری تەواوکات بین؛ ئەوە بەو مانایە نییە کە ئانارشییەک ساز بێت و خۆڕاگریی مەدەنی فۆرمی بێسەر بەخۆیەوە بگرێت، یان بەو مانایە نییە، کە پسپۆڕی لە خۆڕاگریی مەدەنیدا گرینگ نییە، بەڵکوو بەو مانایەیە کە دەبێ ئەو خۆڕاگرییە لە دوو ئاستی ئاسۆیی و ئەستونیدا هەبێت و هاوکات ڕواڵەتەکانی نێو ئەو خۆڕاگرییە بەر لەوەی فەرماندەر بن، دەبێ ڕۆڵی گێڕدانەوە لە ئاستی قۆناغ و خواستی خۆڕاگری و ڕوونکردنەوەی خواستی ئەو خۆڕاگرییە بگرنە ئەستۆ.

لە بەشی فەرهەنگیی خەباتدا دەکرێ سێ باسی تر بهێنینە بەرباس:

ئا: سەری خۆڕاگریی مەدەنی لە کوردستان بەدەست حیزبەکانی ڕۆژهەڵاتە. ئەو ڕێکخراوانە لە ململانێی بەردەوام لەگەڵ یەکدان و هیچ سنوورێکیان نییە بەرانبەر بە یەک و، بە هەموو شێوەیەک دژایەتیی یەک دەکەن، ئەوە خۆڕاگریی مەدەنیی ڕۆژهەڵات تووشی ئاڵۆزی و ناهومێدی دەکات.

ب: حیزبەکانی ڕۆژهەڵات نە خۆڕاگریی مەدەنی و نە خۆڕاگرانی مەدەنی وەک کەسایەتیی حقووقی پێناسە ناکەن و زۆرجار بەبێ ئەوەی گرینگی بە خواستی تاکتیکیی ئەوان بدەن، خواستی تاکتیکی لەگەڵ خواستی ستراتژیک تێکەڵ دەکەن. ئەوەش قەیرانی تەناهی دەخاتە بەردەم خۆڕاگرانی مەدەنی. بۆ وێنە، ناوەندی هاوکاری و حیزبەکانی ڕۆژهەڵات بە لۆگۆی خۆیان داوای چالاکیی مەدەنی لە خۆڕاگرانی نێوخۆ دەکەن. ئەوە لە ڕووی تەناهییەوە مانای ئەوەیە کە هەرکەس لەو چالاکییانەدا بەشدار بێت، ئەندامی نێوخۆی ئەو حیزبانەیە و، ئەندامبوونی ئەو حیزبانەش مانای چەندین ساڵ زیندانی هەیە، ئەوە لە کاتێدایە کە هەموو دەزانین بەشداربووانی چالاکییەکانی نێوخۆ، هەموویان ئەندامی

حیزبەکانی ڕۆژهەڵات نین.
ئەوان ئەگەر تەنیا لە نیسـیدا پشتگریی خۆڕاگریـی نێوخۆ بکەن، تێچـووی تەناهیی خۆڕاگرییەکـە دێننە خـواریێ، بەڵام بەهۆی ملمڵانێـی حیزبییەوە هیـچ لایەنێک ئامادە نییە، بە شێوەی نیسیێ پشتگری لە خۆڕاگریی نێوخۆ بکات.
پ: ڕاگەیاندنـی حیزبـەکان زۆر بـە کەمبایەخییـەوە دەڕواننە چالاکیی مەدەنیی نێوخـۆ، یان پشـتگوێیان دەخـەن، یان لە پەراوێزدا باسـیان دەکـەن و، زیاتر بایەخ بە چالاکیـی ئاشـکرای ڕێکخراوەیەکی خۆیان دەدەن. بۆ وێنە، ڕاگەیاندنی حیزبەکان بەرەو بۆنەکانی ئەو ڕێکخراوانـەن، چەندین هەواڵ لەسـەر بڵاوکردنـەوەی تراکتـی حیزبی لە ڕاگەیاندنەکانی خۆیان دادەنێن، بەڵام زۆر بە کەمی هەڵدەکەوێـت هەواڵی کۆبوونەوەیەکی ئەنجومەنی ئەدەبـی، یـان کۆبوونەوەیەکی فەرهەنگی، یان سـمینارێکی زانستی لەسەر پرسی کورد بڵاو بکەنەوە. بۆ ئەوەی خۆڕاگریی مەدەنـی بتوانێت ئامانجەکانـی بە تێچووی کەمتـر بەدەسـت بێنێت، حەتمـەن دەبێ قەیرانـە فەرهەنگییەکانی نێـو بزووتنەوەی کورد چارەسەر بکرێن.

سـێیەم: بێمەبالاتیی نێـو بزووتنەوەی کوردستان

سـێیەمین تاقمـی قەیرانـە نێوخۆییەکانی خۆڕاگریـی مەدەنـی، بێمەبالاتـی لـە بزووتنەوەدایـە. لـە ڕاسـتیدا ئێمـە وەک کـورد بەرانبەر بـە کۆماری ئیسـلامی زۆر بێمەبالاتانـە دەجووڵێینەوە، هـاوکات کار و چالاکیی خۆمان زۆر جار بەلاوە سـووکە، جا ئەو بە چاوی سـووک سـەیرکردنە، یان لە لایەن هاوخەباتەکانمانەوەیـە، یان لە لایەن خۆمانەوەیە، چونکە ڕەنگە بە ئامانجی دڵخواز نەگەیشتبێتین! ئەوە ڕەوتی خۆڕاگریی مەدەنی سارد دەکاتەوە و ناهومێدی دەکات. نائومێدی لـە خۆڕاگریی مەدەنیـدا، دواخـر دەتوانێ تەنانەت سەری ئەو شێوازەی خەبات بخوات.
بەڵام بەگشتی دەتوانین چوار جۆر بێمەبالاتی لەنێو خۆڕاگریی مەدەنیدا دەستنیشان بکەین:
ئا: بێمەبالاتیی تەناهی: خۆڕاگرانی نێوخۆ و هاوڕێیانی دەرەویان لـە بواری تەناهییەوە زۆر بێمەبالاتانە دەجووڵێنەوە و، بە شـرۆڤەی لاپـەڕەی سۆشـیالمیدیا بەئاسـانی بـۆت دەردەکەوێـت، کە خۆڕاگرییەکـی مەدەنی، چ ئامانجێکی سیاسـی لەپشت کارەکانیەتی، یان کام حیزب پشـتگیریی کردووە، ئەوەش تێچـووی خۆڕاگریی مەدەنی دەباتە سـەرێ و تەنانـەت ڕێنیشـاندەرە بۆ ئـەوەی دەزگا سـەرکوتکەرەکانی ڕێژیم کەسـانی گرینگی نێوخۆڕاگریی مەدەنی بەئاسـانی بدۆزنەوە و دەستبەسەریان بکەن.
ب: گرینگینـەدان بە پێداویسـتییەکانی خۆڕاگریی مەدەنی: لەگەڵ ئەوەی ٢٥ سـاڵ بەسـەر خۆڕاگریی مەدەنیدا تـێ دەپەڕێت، بەڵام هەتا ئێسـتا تەنانەت ئـەو خۆڕاگرییە لۆگۆیەکـی تایبەت بە خۆی نییە و، وەک لە سـەرێ باسی کرا، حیزبەکان وەک لایەنێکی سەربەخۆ سـەیری ناکەن و ڕێزی لێ ناگرن و، خواستەکانی لەبەرچاو ناگرن، بەڵکوو وەک بەشێک لە خۆیان لەگەڵی دەجووڵێنەوە.
پ: لـە سـەردەمی سۆشـیالمیدیادا بزووتنـەوەی کـورد هیـچ گەڵاڵەیەکـی ستراتژیکی بۆ پەرەی خۆڕاگریی مەدەنی نییە و بـە شـێوەی زۆر ئاڵـۆز و دوور لە لۆژیکی خۆڕاگـری، سۆشـیالمیدیا لـە چوارچێوەی خۆڕاگریی مەدەنیدا بەکار دەهێندرێت.
د: گرینگتریـن بێمەلاباتـی لـە بواری نافەرمانیی مەدەنی لـە خۆڕاگریی مەدەنیدا، لەسەر شێوازی نافەرمانییە. ئێمە لە ٢٥ ساڵی ڕابـردوودا تەنیـا یەک شـێوازی نافەرمانیی مەدەنیمان بەکار هێناوە؛ کە ئەویش شێوازی مانگرتنـی بـازاڕە. ئـەو کارە وای کـردووە چینی بازاڕیی کوردسـتان، لەگـەڵ ئەوەی

دەیان قەیرانی ئابوورییان لەبەردەمە تووشی تێچووی زۆری تەناهیش ببن. ئەوەی هەوڵ بۆ دۆزینەوەی شێوازی نوێ لە نافەرمانیی مەدەنی نەدراوە و لە نێوان چینەکانی کۆمەڵگادا نافەرمانیی جیاواز نەکراوە، نیشانەی بێمەبالاتیی نافەرمانیی مەدەنی لە کۆمەڵگای کوردستانە و کۆی خۆڕاگریی مەدەنی دەخاتە نێو چەڵەمەوە.

چوارەم: پارچەکانی تر و خۆڕاگریی مەدەنیی کوردستانی ڕۆژهەڵات

چوارەمین قەیرانی پێشدەمی خۆڕاگریی مەدەنیی کوردستانی ڕۆژهەڵات، ئەوەیە کە هەم حیزبەکانی ڕۆژهەڵات، هەم حیزبەکانی پارچەکانی تر، قورساییی قەیرانەکانی پارچەکانی تریشان خستۆتە سەر خۆڕاگریی مەدەنیی ڕۆژهەڵات؛ ئەوە لە کاتێکدایە کە خۆڕاگریی مەدەنیی ڕۆژهەڵات، خۆی دەیان قەیرانی گەورە و بچووکی هەیە و، بە قورساییی قەیرانی پارچەکانی تر تەنیا ئەو خۆڕاگرییە لاواز دەکرێت و تووشی تێچووی زیاتر دەکرێت.

پێنجەم: ئابووری

پێنجەمین قەیرانی بەردەم خۆڕاگریی مەدەنی، هەژاریی کۆمەڵگای کوردستان و، گرێدراوبوونی ئابووریی کوردستان بە ئابووریی ناوەندیی ئێرانەوەیە. ئەوەی ئابووریی کوردستان لە دەرەوەی ئیرادەی ئابووریی ناوەندیی ئێران ناتوانێ هەبێت و هاوکات کۆمەڵگای کوردستان، کۆمەڵگایەکە کە لە ئاستی ئێراندا لە هەموو ئامارە چارەڕەشییەکاندا یەکەمە، ئەوە وا دەکات کۆی ئیرادەی خۆڕاگریی مەدەنی لە کۆمەڵگای کوردستاندا دابەزێت.

کۆتا قسە

خۆڕاگریی مەدەنی، بەشێک لە بزووتنەوەی کوردستانە، کە لە ڕووی ستراتژییەوە لەگەڵ بزووتنەوەی پێشمەرگانە یەک ستراتژیی هەیە، بەڵام بۆ پەرەی ئەو شێوازەی خەبات، پێویستە بە چاوی شێوازی پێشمەرگانە سەیری نەکەین و، وەک شێوازێکی سەربەخۆ لە بزووتنەوەی کوردیدا ببینین. هاوکات ئەوەمان لەبیر بێت، کە ئەوەی لە کوردستان لە چوارچێوەی خۆڕاگریی مەدەنیدا دەکرێت، ئازادی نییە، بەڵکوو ئازایەتییە و لەپێناو ئازادیدا دەکرێت.

لە هەموو لێکدانەوەکانیشدا، ئێمە دەبێ ئەوەمان لەبیر بێت، کە فاکتۆرەکانی ئێران کارتێکەریی ڕاستەوخۆیان لەسەر پێگەی خۆڕاگریی مەدەنیی ڕۆژهەڵات هەیە. نابێ ئەو فاکتۆرانە پشتگوێ بخرێن و لە لێکدانەوەکاندا لەبەرچاو نەگیرێن. بەکورتی، هەموو ئەو فاکتۆرانەی لەسەر خەباتی مەدەنیی ئێران کارتێکەرییان هەیە، ناڕاستەوخۆ لەسەر خۆڕاگریی مەدەنیی کوردستانیش کارتێکەرییان هەیە. ئەوە بەو مانایە نییە خەباتی مەدەنیی ئێران هاوپەیمانی ئێمەیە، بەڵکوو بەو مانایەیە، کە ئەو خەباتە دەتوانێ دەسەڵاتی تۆتالیتاریزمی کۆماری ئیسلامی لاواز بکات و ئەو لاوازییەش بە قازانجی خۆڕاگریی مەدەنیی کوردستانە.

پەراوێز

[١]. اینترنیت، ٢٠١٤ کمیسر عالی حقوق بشر سازمان ملل متحد، رهنمود عملی برای جامعه مدنی،

[2]. https://bit.ly/2PnvzoB

[٣]. قانون اساسی جمهوری اسلامی اصلاح شده در ١٣٦٨

[٤]. هەمان

[٥]. هەمان

[٦]. اسماعیل رحیمی‌نژاد، محدثه صفرخانی،١٣٩٣ بررسی جرم بغی در فقه امامیه و حقوق ایران، حقوق اسلامی دوره ١١ شمار ١٣٣_٤٠،١٠٥

[7]. https://bit.ly/35krSoY

[8]. https://bit.ly/2Efk4Jt

[9]. https://bit.ly/2sm2DEd

[10]. https://bit.ly/38FdKIT

[11]. https://bit.ly/34hSIwz

[12]. https://undocs.org/en/A/74/188